

Oslo, den 12.mars 2024

DISPOSISJON - HOVEDINNLEGG

TIL

BORGARTING LAGMANNSRETT

Sak nr.: 23-156087ASD-BORG/01

Ankende part: Ateistene (Org.nr. 986404732)
CSS postboks 42, Middelthunsgate 25
0368 Oslo

Prosessfullmektig; Rettshjelper, jurist Hasse Bergstrøm
Bokfinken 6
1407 Vinterbro
hasse.bergstrom@vikenfiber.no

Ankematpart: Staten v/Barne- og familiedepartementet
PB 8013 Dep
0030 Oslo

Prosessfullmektig: Regjeringsadvokaten
v/ advokat Fredrik Sejersted (Prinsipal)
v/ advokatfullmektig Ivar Gullbrand Nyhus
PB 8012 Dep
0030 Oslo
ign@regjeringsadvokaten.no

Saken gjelder: Gyldigheten av BFDs vedtak av 26. august 2022 om avslag på søknad om registrering som livssynssamfunn etter trossamfunnsloven § 1 annet ledd.

Hovedinnlegg

Jf. Tvisteloven § 29-18 andre ledd 1. punktum, jf. § 9-15 tiende ledd

Røde tall: Faktisk utdrag.

JU + sidetall: Felles juridisk utdrag

DISPOSISJON

1.	Overordnet om hva saken dreier seg om	2
2.	Saksgangen - Oversikt	6
3.	Tilknytningen mellom utøvelse og innhold	7
4.	Forarbeidene om mangfold. Mangfolds-argumentet	12
5.	Bekjempelse av religion. Bekjempelses-argumentet	14
6.	Bevisbedømmelsen. Konkret vurdering	19
7.	Sammenfatning av feil og feilvurderinger i tingrettens dom	23
8.	Påstand	29

1. Overordnet om hva saken dreier seg om

- Statens avslag på Ateistenes søknad om registrering som livssynssamfunn etter trossamfunnsloven
- Trossamfunnsloven § 1 annet ledd.
 - Med tros- og livssynssamfunn menes i denne loven sammenslutninger for felles **utøvelse** av tro eller **livssyn**. **JU 14**
- Saken dreier seg om Ateistene utøver et livssyn i lovens forstand.
 - Krav til utøvelse (aktiviteter, arrangementer mv.)
 - Krav til livssyn
 - Krav til tilknytning
- Statens avslag framtrer som en fordomsfull oppfatning av at en sammenslutning med et slikt navn (Ateistene) bare er opptatt av å bekjempe religion. Avslaget er ikke tilstrekkelig forankret i hva Ateistene faktisk driver med.

1.1. Påstand og påstandsgrunnlag

- Ateistene påstår at Barne- og familiedepartementets (BFDs) avslag er ugyldig.
 - **JU 66**. Påstandsgrunnlaget er feil lovanvendelse, jf. Trossamfunnsloven § 1.
 1. Forarbeidenes uttalelser om **bekjempelse av religion** er vurdert feil. Bekjempelsesvilkåret.. For lav terskel. Staten: enhver religionskritikk er «bekjempelse av religion».

- **JU 46.** Forarbeidsuttalelser fra et omfattende offentlig utredningsarbeid (Stålsett-utvalget mv.) som ledet fram til den politiske doktrinen **aktivt støttende tros- og livssynspolitikk**, til endringer av Grunnloven § 16 og til ny lov om tros- og livssynssamfunn (trossamfunnsloven), er nærmest sett bort fra. Mangfoldsvilkåret. Formålsbetraktninger.
- **JU 123.** Harmonisering av rettskildefaktorer vil innebære at det skal mye til for å konstatere bekjempelse av religion.

1.2. Hovedbegrunnelser for avslag

- Oversikt over saksgangen gis i avsnitt 2.

1.2.1. Statsforvalteren: religionskritikk er bekjempelse 396 - 397

- Statsforvalteren siterer fra Ateistenes *program*:
 - «Ateistene bruker derfor ytringsfriheten til religionskritikk for å bidra til et samfunn der utformingen av politikk bygger på anerkjent vitenskapelig kunnskap og ikke religiøs overtro.»
 - «Ut fra det ovennevnte mener vi (statsforvalteren) at samfunnets (Ateistenes) hovedaktiviteter er knyttet til å bekjempe religion.»
- Forarbeidenes særmerknader til trossamfunnsloven § 1: **JU 66**
 - «andre hovedaktiviteter enn utøvelse av tro eller livssyn».
 - For eksempel «bekjempelse av religion»
- En programpost er nødvendigvis ikke en utøvende aktivitet.
- Faktiske aktiviteter ikke vurdert

1.2.2. BFD: religionskritikk er bekjempelse. Ateistisk eller agnostisk overbevisning er ikke et livssyn. 469

- Departementet opprettholdt avslaget.
- Begrunnelse
 - Ateistene bekjemper religion
 - «Etter vanlig språkbruk er det etter vårt syn klart at religionskritikk – både av saklig og usaklig art – kan være en form for bekjempelse av religion». **476-477**
 - En ateistisk eller agnostisk overbevisning er ikke «alene (...) et slikt livssyn». **476**

- Begrunnelsen bærer preg av at BFD bare ser religionskritikk der andre ser human-etikk
- BFD viste til forarbeidenes formulering om et «sammenhengende syn på menneskets plass i tilværelsen og sentrale etiske spørsmål». **JU 66 nederst.**
- Ateistene *har* et humanistisk livssyn som fyller alle forarbeidenes vilkår for å være en livssynsoppfatning etter loven. Om begrepet humanisme, se **5**.

1.2.3. Tingretten: Hovedsakelig religionskritikk er bekjempelse av religion

- Hovedsakelig religionskritikk er *bekjempelse av religion* i forarbeidenes forstand. **703**
- Tingretten (side 7) deler Ateistenes syn på at saklig religionskritikk er en del av samfunnsdebatten, men «kom likevel til» at Ateistenes aktiviteter i form av religionskritikk ikke er utøvelse av livssyn i lovens forstand. **702**
- Tingretten la *avgjørende vekt* (ratio decidendi) på at lovens formål er å styrke og beskytte tros- og livssynsfriheten gjennom å aktivt understøtte alle tros- og livssynssamfunn. **702**
 - Ateistene begriper ikke bruken av ordet «alle».
 - Argumentasjonen kunne like gjerne ført til motsatt konklusjon.

1.2.4. Ateistene bestrider **JU 25**

- *Ateistene driver ikke hovedsakelig med religionskritikk for kritikkens egen skyld, og de bekjemper ikke religion i forarbeidenes forstand.*
 - Ateistene bestrider at de hovedsakelig driver med religionskritikk som ikke kan knyttes til en livssynsoppfatning
 - Den religionskritikk som framføres i utøvende aktiviteter, arrangementer mv. er human-etikk, ikke bekjempelse av religion.
 - Religionskritikk er beskyttet i Grunnloven og EMK. Bekjempelse i ord eller handling kan være straffbart.
- *Mer innholdskontroll enn vurdering av utøvelse*
 - Tingretten, så vel som forvaltningen, har vært mest opptatt av *innholdet* i Ateistenes livssyn og ikke først og fremst *utøvende aktiviteter*, slik forarbeidene ber om.
 - Poster i vedtekter og program er i seg selv ikke utøvelse, men gir uttrykk for innholdet i hva Ateistene ønsker å oppnå.
 - Oss Ateister imellom (OAI) er et blad med egen redaktør som bruker en del ironi, humor og andre lokkemidler for å rekruttere medlemmer.

- Spørsmålet for lagmannsretten er først og fremst
 - Om Ateistenes faktiske aktiviteter (arrangementer), enkeltvis og samlet, har tilstrekkelig *tilknytning* til Ateistenes livssynsoppfatning.
 - Om Ateistenes livsoppfatning fyller forarbeidenes vilkår. **JU 66**

1.2.5 Tre kategorier (perspektiver) i Ateistenes argumentasjon for at de utøver et livssyn:

- Tilknytning
- Mangfold
- Bekjempelse
- *Tilknytningsvilkåret*: utøvelse (aktiviteter, arrangementer) må kunne knyttes til en livssynsoppfatning. **JU 66 nederste avsnitt**
 - Utøvende aktiviteter (møter, arrangementer)
 - Knyttes til Ateistenes livsoppfatning
 - Som tilfredsstillende alle de vilkår som forarbeidene stiller til en livsoppfatning.
 - Forarbeidene krever «et sammenhengende syn på menneskets plass i tilværelsen og sentrale etiske spørsmål».
 - Ateistene fyller kravene.
 - Nærmere behandling i avsnitt 3 (disposisjonen side 7).
- *Mangfoldsvilkåret*: omfattende utredningsarbeid forut for trossamfunnsloven ledet fram til «en aktivt støttende tros- og livssynspolitikk».
 - Stålsett-utvalget (NOU 2013:1) framhevet «mangfold» som et viktig argument for en aktivt støttende tros- og livssynspolitikk. **JU 48 sitat fra Stålsett-utvalget**
 - Hensynet til mangfold av tros- og livssynssamfunn er begrunnet med at samfunnsdebatt om verdispørsmål kan utvikle samfunnet i retning av mer toleranse i et pluralistisk samfunn.
 - Bidrag til samfunnsdebatten er hovedformålet med trossamfunnsloven.
 - Stålsett-utvalget sammenliknet støtte til tros- og livssynssamfunn med støtte til kultur. Se forarbeidene til trossamfunnsloven avsnitt 6.2.1 (**JU 48**) om samfunnsbygging og kulturell infrastruktur.
 - Hensynet til mangfold er ikke nevnt i tingrettens dom.
 - Hensynet til mangfold taler for en romslig og ordlydsforankret tolkning av *utøvelse av livssyn* i trossamfunnsloven § 1 annet ledd.
 - BFD vedtak om omgjøring av Holistisk Forbunds søknad. Tvil. Formålsbetraktninger. Argument for mangfold. **721**

○ Nærmere behandling i avsnitt 4 (disposisjonen side 11).

- *Bekjempelsesvilkåret*: utledet av forarbeidenes særmerknader til § 1 der det blant annet uttales at «bekjempelse av religion» som *hovedaktivitet* ikke er livssyns-utøvelse etter loven. **JU 66 siste setning i kommentarene til andre ledd.**
 - Ateistene bestrider at de bekjemper religion.
 - Det vises til Ateistenes vedtekter § 2 (formål). **41 og 385** (sammenlikning med HEFs vedtekter §§ 1 og 2.)
 - Det vises også til arbeidsprogrammet punkt 1 (Ateistene om religion). **372**
 - Det vises til Ateistenes faktiske arrangementer (aktiviteter) **8-22 og 34 - 37**
 - Ateistenes religionskritikk er ikke generell, men indirekte og selektiv.
 - Den rettes i hovedsak mot religiøs intoleranse og skadelig religiøs praksis. Slik kritikk er ikke bekjempelse av religion i forarbeidenes forstand. (Ny rettsavgjørelse om Jehovas vitner)
 - Ateistene vil påvise at deres utøvende aktiviteter er human-etisk livssynsutøvelse og ikke hovedsakelig bekjempelse av religion.
 - Harmonisering av rettskildefaktorer (**JU 123**) tilsier at det skal mye til for å konstatere «bekjempelse av religion».
 - Nærmere behandling i avsnitt 5 (disposisjonen side 15)

2. Saksgangen – oversikt

2.1. I forvaltningen

- Ateistene søkte den 16.2.2021 statsforvalteren i Oslo og Viken om registrering som livssynssamfunn. Søknaden ble avslått i brev av 24.11.2021.
- Ateistene påklaget avslaget til Barne- og familiedepartementet (BFD), som ikke tok klagen til følge, jf. brev av 26.8.2022. Ateistene varsløt søksmål mot staten v/ BFD i brev av 22.09.2022.
- Ateistene mottok tilbakemelding på varselet i brev av 11.10.2022.
- Nærmere argumentasjon i forvaltningssaken framgår av dokumentene i felles faktisk utdrag
 - Statsforvalterens avslagsbrev **396**
 - Ateistenes klage til BFD **399**
 - BFDs avslagsbrev **469**
 - Varsel til BFD om søksmål **620**

- BFDs tilbakemelding på varsel **624**

2.2. I tingretten

- Ateistene stevnet BFD inn for Oslo tingrett den 1.12.2022 med blant annet påstand om at BFDs vedtak var ugyldig. Som påstandsgrunnlag anførte Ateistene **637**
 - Feil generell lovanvendelse av trossamfunnsloven
 - Feil bedømmelse av faktum
 - Feil saksbehandling, forvaltningsloven § 17
 - Usaklig forskjellsbehandling
- Oslo tingrett avsa dom den 5.6.2023 med følgende domsslutning **696**
 - Staten ved Barne- og familiedepartementet frifinnes
 - Sakskostnader tilkjennes ikke

2.3. I lagmannsretten

- Ateistene har anket tingrettens dom inn for lagmannsretten med ankeerklæring av 21.08.2023. **723**
- Anken gjelder bare domsslutningen om gyldig vedtak. Avgjørelsen om sakskostnader for tingretten er ikke anket, heller ikke av staten.
- Anken er videre avgrenset til påstandsgrunnlaget *feil lovanvendelse*.
- Statens ga anketilsvar 6.10.2023. **736**

2.4. Sakens stilling for lagmannsretten

- Saken står med hensyn til faktum hovedsakelig i samme stilling for lagmannsretten som for tingretten.
- I planmøtet 19.12.2023 var det enighet om at de faktiske opplysningene i saken kunne legges til grunn som ubestridte. **740 punkt 1**
- Ateistene vil ikke avgi partsforklaring eller avhøre et bebudet vitne. Faktum kan derfor legges til grunn slik det er objektivt beskrevet.
- Lagmannsrettens oppgave blir å ta stilling til den generelle tolkningen av trossamfunnsloven § 1 annet ledd, og om Ateistenes aktiviteter kan subsumeres som utøvelse av livssyn.

3. Tilknytningen mellom utøvelse og innholdet i en livssynsoppfatning **JU 66**

- *Sentrale begreper: utøvelse og innhold*
 - *Utøvelse* sikter til faktiske aktiviteter.
 - *Innhold* sikter til ord som livssyn eller livssynsoppfatning.

- *Størst vekt på utøvelsen*
 - Det skal legges størst vekt på utøvelsen.
 - Hva menes med «utøvelse» av livssyn?
 - Aktiviteter som kommer til uttrykk i fysiske tiltak eller handlinger, for eksempel møter, arrangementer, rekrutteringsarbeid eller liknende.

- *Ikke langt ned i innholdet*
 - Forarbeidenes særmerknader til trossamfunnsloven § 1 annet ledd (Prop. 130L(2018-2019) legger stor vekt på å skille mellom *utøvelse* og *innhold*. **JU 66**
 - Forarbeidene uttaler i kapittel 12.4 om departementets vurderinger side 134 (**JU 55**):
 - «Loven bør derfor ikke legge opp til at forvaltningen skal gå langt i å vurdere *innholdet* i en tro eller et livssyn. Da vil en fort kunne utfordre tros- og livssynssamfunnenes tros- og livssynsfrihet».

- *Innhold skal bare vurderes i den grad det er nødvendig.*
 - Nødvendig for å vurdere kravet til sammenheng mellom utøvelse og innhold i et livssyn. Forarbeidene begrunner: noe annet vil utfordre tros- og livssynsfriheten.
 - Eksempler:
 - Møte og debatt om demonutdrivelse. Kritikk av demonutdrivelser i trossamfunn kan knyttes til en oppfatning om at verken Gud eller demoner eksisterer.
 - Debattmøte om kvinners menneskerettigheter i bestemte muslimske land, for eksempel i Iran og Afghanistan. Diskusjon om sentrale etiske spørsmål, selv om det setter en religiøs praksis i dårlig lys.

3.1. Nærmere om tilknytningsvilkåret

- Med *tilknytningsvilkåret* menes kravet om at livssynssamfunnets utøvende aktiviteter må kunne knyttes til innholdet i en livssynsoppfatning.
 - Følger av lovens ordlyd: «utøvelse av tro eller livssyn».
 - Tilknytningsvilkåret er ytterligere understreket og presisert i forarbeidene.

3.1.1. Kravet til utøvende aktivitet **JU 66**

- Fra forarbeidenes særmerknader til § 1 om *utøvelse av tro eller livssyn*.
 - «Tros- og livssynssamfunn vil gjerne ha jevnlig sammenkomster **for utøvelse** eller utvikling av (...) livssyn gjennom **møter** eller gudstjenester, bønn, meditasjon, **ritualer** eller tilsvarende. Ofte vil aktiviteten innebære misjonering eller **annen form for rekruttering**.»
- *Møter eller gudstjenester, bønn, meditasjon, ritualer, eller tilsvarende.*

- Stort sett bare møter, ritualer og rekrutteringsarbeid er relevant for livssynssamfunn.

3.1.2 Tilknytningen til et livssyn

- Forarbeidene presiserer tilknytningsvilkåret i generelle vendinger slik: **JU 66**
 - «Aktivitene kan imidlertid ikke vurderes helt isolert, men **må kunne knyttes til en tros- eller livsoppfatning.**»
- Tingretten har ikke vurdert Ateistenes aktiviteter, enkeltvis eller samlet, mot tilknytningsvilkåret.
- **Gjennomgang i avsnitt 6 (disposisjonen side 19) av Ateistenes viktigste utøvende aktiviteter med kommentarer om tilknytningen til Ateistenes livssyn.**

3.1.3 Ytterligere presiseringer av tilknytningsvilkåret **JU 66**

- Forarbeidene presiserer ytterligere:
 - «Den aktuelle oppfatningen må ha et visst nivå av overbevisning, alvor, sammenheng og viktighet. I vurderingen kan det blant annet legges vekt på **hvor lenge** oppfatningen har eksistert og vært praktisert, **ikke bare innenfor** den aktuelle sammenslutningen, men også eventuelt i **andre tros- eller livssynssamfunn**, i andre **land**, eller **uten å ha vært organisert**.
 - (...)
 - **En trosoppfatning vil normalt innebære en overbevisning om at det finnes en overjordisk virkelighet, en virkelighet som går ut over grensene for det allment sansbare, med avgjørende betydning for mennesket. En livsoppfatning vil normalt kjennetegnes ved at den har et sammenhengende syn på menneskets plass i tilværelsen og sentrale etiske spørsmål.**»
- *Overbevisning, alvor, sammenheng og viktighet*
 - Overbevisning, alvor, sammenheng og viktighet.
 - Eksempler: Åsatrusamfunnet Bifrost (**23**). Pastafarisamfunnet.
 - Ateistenes livsoppfatning fyller alle vilkår om overbevisning, alvor, sammenheng og viktighet.
- *Hvor lenge*
 - Ateistisk livsoppfatning har lang historie, lenger tilbake enn kristendommen. Kilde. Historie.net
 - Sokrates 399 fvt.. Dødsdom for «atheos» og for å ha forledet ungdommen. Iflg Platon. Valgte gift i stedet for landsforvisning.
 - Det vrimlet av religionsskeptikere og diskusjonslystne i Athen, noe staten bestemte seg for å sette en stopper for.
 - Har eksistert og vært praktisert i hele verden.

- Organisert og uorganisert virksomhet.
 - Uorganisert ateisme i Norge.
 - Ateistenes egen historie i Norge: ungdomsbevegelse ut fra Forsøksgymnaset i Oslo i 1970-årene. Hedningsamfunnet. **55 flg Formålsbestemmelse 72.**

- *Sammenhengende syn på menneskets plass i tilværelsen*
 - Ateistene er sterkt uenig i tingrettens uttalelse på side 8: **703**
 - «I lys av forarbeidene finner retten at aktiviteter i form av formidling av utviklingslære **ikke anses som utøvelse av livssyn** i trossamfunnslovens forstand.»

 - Fra forarbeidene til en opphevet lov om tilskudd til tros- og livssynssamfunn, som tingretten siterer **JU 36 og 701**: «Trossamfunn bygger sitt sammenhengende syn på menneskets plass i tilværelsen på Guds eksistens. Ikke-religiøse vil søke **«andre veger»**. Forarbeidene går ikke inn på hva som menes med «andre veger».
 - **«andre veger»**. Ateistene forklarer menneskenes tilblivelse og plass i tilværelsen uten Guds eksistens: Darwins utviklingslære mv. i en kontekst. Naturvitenskap: Nødvendige grunnstoffer for liv dannet i stjerneeksplosjoner.
 - Darwins bok 1859, ca. 25 år etter hjemkomsten fra en jordomseiling. Sterke reaksjoner fra kirken.
 - I dag er evolusjonsteorien riktignok anerkjent som naturvitenskap, men det er fortsatt et sentralt verdispørsmål om den rolle Gud har, og har hatt, for utviklingsprosessen.

 - Anketilsvaret side 4: **739**
 - «Staten bestrider ikke at et humanistisk livssyn kan bygge på utviklingslæren som forklaring på menneskers eksistens. Formidling av utviklingslæren i seg selv, må imidlertid anses som formidling av vitenskap, og ikke først og fremst som formidling av et humanistisk livssyn.»

 - Ateistenes driver ikke undervisning i fysikk eller biologi. Evolusjonsteori formidles alltid i en kontekst som et verdispørsmål.
 - Det er fortsatt religiøse miljøer i Norge og rundt om i verden som mener at verden ble skapt av Gud for rundt 6000 år sidene, og at menneskene ble skapt slik de er nå.

- Tingrettens oppfatning om at formidling av utviklingslære ikke er et spørsmål om formidling av en livssynsoppfatning deles ikke av noen milliarder mennesker i verden, herunder svært mange nordmenn.
- *Sentrale etiske spørsmål*
 - En livssynsoppfatning kjennetegnes også med synspunkter på «sentrale etiske spørsmål».
 - Menneskerettigheter.
 - Søkelys på sentrale etiske spørsmål kan innebære religionskritikk.
 - Mange organisasjoner er opptatt av menneskerettigheter, for eksempel Fritt Ord, Amnesty International, Røde Kors, Leger uten grenser, Skeive organisasjoner og mange flere.
 - De fleste menneskerettsorganisasjoner er livssynsnøytrale og derfor ikke livssynssamfunn. Denne begrensningen innebærer at det antakelig er nokså få livssynssamfunn i Norge.

3.1.4 Avgrensning mot politisk og sosialt arbeid

- *Politisk arbeid*
 - Tingrettens dom side 8 **703**: Ateistenes aktiviteter bærer preg av *politisk* (og humanitært arbeid) og viser særlig til at Ateistene tar stilling til en rekke lovbestemmelser.
 - Tingretten har ikke sett tilknytningen mellom Ateistenes mening om de lovbestemmelsene det siktes til, og Ateistenes livssyn.
 - Ingen bør bli overrasket over at en ateistisk sammenslutning ønsker seg en religionsnøytral grunnlov.
 - Den norske Grunnloven har fem bestemmelser knyttet til religion. (**§§ 2, 4, 9, 16, 44**). Grunnloven § 4 går ut på at Kongen er forpliktet til å bekjenne seg til den evangelisk lutherske religion. **JU 3**
 - Ateistene: loven bør ikke forplikte Kongen til å ha en bestemt tro (§ 4) eller tilkalle hjelp fra Gud når det avgis kongelig ed til Stortinget (§ 9, jf. § 44).
 - Ateistene er et livssynssamfunn, ikke en politisk interesseorganisasjon.
- *Humanitært arbeid*

- Tingretten (dommen, side 8) **703**: Ateistenes program har formuleringer om støtte til personer som har brutt ut av religiøse miljøer og personer som søker asyl med grunnlag i at de ikke er troende.
- Ateistene har ved et par anledninger støttet en asylant-familie med klær og noe penger til rettshjelp.
- *Forarbeidene krever «i hovedsak»* **JU 66**
 - Politiske og humanitære aktiviteter faller bare utenfor forarbeidenes definisjon hvis de kan karakteriseres som *hovedsakelige* i livssynsamfunnet aktiviteter. Ateistene er ikke i nærheten av forarbeidenes definisjon.

3.2. Religion – et onde? Innholdskontroll

- Staten uttaler i anketilsvaret på side 3 under avsnitt 2.2: **738**
 - Det er etter statens syn klart at selv om Ateistene henviser til humanistiske verdier i virksomheten sin, gjøres dette gjennomgående innenfor en ramme der religion formidles som et onde, og der det forutsettes at betydningen av religion bør reduseres.
- Ateistene: Innholdskontroll av Ateistenes livsoppfatning.
 - Spørsmålet om religion er et onde er nyansert og komplisert. Filosofi.
 - Det er sentralt i human-etisk tankegang at religion i det offentlige rom bør begrenses.
- Spørsmålet om Ateistene «jevnlige fremstiller religion som et onde», er egentlig ikke relevant.

4. Forarbeidene om mangfold. Mangfoldsargumentet

4.1. Hensynet til mangfold (Formålsbetraktninger) – en aktivt støttende tros- og livssynspolitikk **JU 46**

- Forarbeidene avsnitt 6.1 gir begrunnelser for «En aktivt støttende tros- og livssynspolitikk. I avsnitt 6.2 gis ytterligere begrunnelser. **JU 48**
- Forarbeidenes meldingsdel utdyper betegnelsen *aktivt støttende* i avsnitt 6.1.2. **JU 47**
 - Det kirkelig oppnevnte Bakkevig-utvalget i 2002 (*Samme kirke – ny ordning*).
 - Gjønnnes-utvalget (NOU 2006:2)
 - Forarbeidene til Grunnloven § 16 (St.meld. nr.17 (2007-2008))
 - Stålsett-utvalgets utredning (NOU 2013:1).
- *Grunnlag for og videreutvikling av verdier* **JU 47**
 - Flertallet i Stålsett-utvalget gikk inn for at staten skulle føre en *aktivt støttende livssynspolitikk*.

- Begrunnelsen: tro og livssyn gir *grunnlag for, og bidrar til, å videreutvikle verdier av fundamental betydning for den enkelte og for hele samfunnet.*
- *Utfordringer (ifølge flertallet i Stålsett-utvalget) med aktivt støttende tros- og livssynspolitik*
 - En aktiv stat: *utfordringer knyttet til likeverdig behandling av ulike tros- og livssynsretninger.*
 - Det faktum at Ateistene har reist sak mot staten viser at disse utfordringene er reelle.
 - *Utfordringer knyttet til tros- og livssynssamfunnenes autonomi*
 - Fare for inngrep i tros- og livssynssamfunnenes autonomi.
 - Problematisk i forhold til tros- og livssynsfriheten.
 - Rimelig å kombinere støtte med en viss form for kontroll med «holdninger og praksis som oppfattes som problematiske».
 - *Visse grenser for støtteverdig virksomhet, men at staten i et åpent og pluralistisk samfunn må akseptere at støtten kan finansiere ulike forhold og aktiviteter som det kan være delte meninger om.*
- *Mindretallet: Ingen støtte*
 - Utvalgets mindretall på to personer mente staten skulle avvike all støtte til tros- og livssynssamfunn. Ateistene sympatiserer med dette standpunktet.

4.1.1. Ytterligere begrunnelser, forarbeidene avsnitt 6.2, se særlig 6.2.1 JU 48

- *Sammenlikning med kunst og kultur*
 - Forarbeidene siterer Stålsett-utvalgets sammenlikning med mangfold i kulturlivet.
 - «Selv om et kulturliv kan overleve og blomstre uten offentlig støtte, kan offentlig støtte bidra til et jevnere og mer mangfoldig tilbud i hele landet. Utvalget vil understreke at tros- og livssynsaktivitet også er et viktig kulturelt uttrykk som bør sikres i hele landet.
- Departementet: tros- og livssynsaktivitet viktig for samfunnsdebatt og samfunnets utvikling.
 - *Ateismens betydning for samfunnsutviklingen*
 - ateistisk livssyn viktig for å føre samfunnsutviklingen i retning av et mer humanistisk og liberalt menneskesyn.
 - Synet på ekteskap og samboerskap, enslige mødre, barn født utenfor ekteskap, seksuell tilhørighet, barnehage og mye annet har endret seg i en retning mot friere liv.

- *Bare tre livssynssamfunn fikk støtte i 2023* **650**
 - ✓ Human-etisk Forbund: spørsmål - godkjent
 - ✓ Humanistene: avslag - godkjent etter klage
 - ✓ Holistene: avslag – godkjent etter klage

- Stort mangfold av teistiske sammenslutninger, men ikke av støtteberettigete livssynssamfunn.
 - Høy terskel for ateistiske sammenslutninger.
 - Det finnes ikke så mange livssynssamfunn. Behov for mer mangfold
 - Statens prosesskriv av 19. februar. Til belysning av lovanvendelsen.
 - BFD omgjør Holistenes avslag **721**
 - Holistene tror på «åndelighet» og skiller mellom religion og åndelighet. **720**
 - Rettslig betydning.
 - ✓ Omgjøringen framtrer som argument for mangfold. BFD begrunner med lovens formål.
 - ✓ BFD la vekt på tidligere godkjenning. **721 nederst**
 - ✓ BFD la vekt på at sammenslutningen selv oppfatter seg som et livssynssamfunn

4.1.2 Tingrettens misforståelse

- Tingretten side 8: **703**
 - «Slik retten forstår rettskildebildet, er det imidlertid utvikling av *eget livssyn* som står sentralt i vurderingen av om en sammenslutning er å anse som et livssynssamfunn i trossamfunnslovens forstand. Retten viser til forarbeidene til trossamfunnsloven og den opphevede lov om tilskot til livssynssamfunn, der det trekkes fram henholdsvis «utøvelse eller *utvikling av livssyn*» og «forsøk på å systematisere og videreutvikle» medlemmenes felles livssyn. *Ateistene har ikke sannsynliggjort for retten at så er tilfellet.*»
- Verken tingretten, staten eller Ateistene reiste spørsmål om bevis for egenutvikling. Den utilstrekkelige sannsynliggjøringen har faktisk ikke funnet sted.
 - Retten har gått utenfor partenes påstandsgrunnlag, jf. tvisteloven § 11-2 første ledd. **JU 13**
 - Rettens kunne bedt om nærmere bevisføring for egenutvikling, jf. tvisteloven § 11-3 tredje punktum.
- Retten har misforstått Ateistenes anførsler om hensynet til mangfold.
 - I stedet for å vurdere Ateistenes anførsler om formål og mangfold, konstruerer tingretten en argumentasjon om egenutvikling som ikke har funnet sted i tingretten.

5. Bekjempelse av religion. Bekjempelsesargumentet

5.1. Innledning

- *Bekjempelsesargumentet er sentralt i saken.*
- *Forarbeidene om bekjempelse JU 66*
 - Bekjempelsesargumentet er utledet av forarbeidenes særmerknader til § 1, som gir enkelte eksempler på aktiviteter som «faller utenfor definisjonen» av livssynssamfunn etter loven:
 - «Det samme vil gjelde virksomheter som har andre hovedaktiviteter enn utøvelse av tro- eller livssyn, for eksempel (...) å bekjempe religion eller livssyn.»
- *Forarbeidene er tause om hva som er bekjempelse*
 - Forarbeidene går ikke inn på hva de mener med *bekjempelse av religion*.
- *Lovteksten om alvorlige krenkelser JU 15*
 - Loven selv beskriver aktiviteter som nok må kunne regnes som bekjempelse, se § 4, jf. § 6. Aktiviteter som «vold eller tvang, fremsetter trusler, krenker barns rettigheter, bryter lovbestemte diskrimineringsforbud eller på andre måter alvorlig krenker andres rettigheter og friheter» er antakelig også bekjempelse av religion eller livssyn.
- *Tingretten feil om relevansen til § 6*
 - Tingretten skriver at trossamfunnsloven § 6 er irrelevant fordi den direkte regulerer grunnlag for å nekte tilskudd til allerede registrerte tros- og livssynssamfunn. Se tingrettsdommen side 8 (703) og anketilsvaret side 3, siste avsnitt under 2.1. (738)
 - Relevansen av § 6 følger imidlertid av § 4 tredje ledd, som lyder:
 - Tros- eller livssynssamfunn kan nektes registrering, eller registrering kan trekkes tilbake, dersom ett eller flere av vilkårene for å nekte tilskudd etter § 6 er oppfylt.
- Regelen er derfor at *alvorlige krenkelser* gir grunnlag for å nekte registrering.
- Det er enighet mellom partene at Ateistene IKKE *alvorlig krenker* andre sammenslutninger.
- *Terskelen for hva som er bekjempelse ligger i nærheten av alvorlige krenkelser, jf. § 4, jf. § 6.*

- Tilsynelatende motstridende rettskildefaktorer skal etter vanlig lære harmoniseres, jf. Torstein Eckhoff Rettskildelære kap. 11, side 270. **JU 123**
- «Bekjempelse» skal tolkes i lys av lovteksten, grunnloven og forarbeidsuttalelser om mangfold og formål
- Harmonisering taler for innskrenket tolkning av «bekjempelse av religion».
- Det skal mye til for å konstatere *hovedsakelig bekjempelse av religion*.

5.2. Religionskritikk og bekjempelse av religion

- Tingretten kom til at Ateistene driver *hovedsakelig med religionskritikk* og mener det er *bekjempelse av religion*. **702 - 703**
- Ateistene bestrider at de driver *hovedsakelig* med religionskritikk, og de bestrider at den religionskritikk de framfører er *bekjempelse av religion*.
- *Nærmere om religionskritikk som bekjempelse av religion*
 - «Tingretten slår fast på side 8 (**703**) at
 - «religionskritikk som hovedaktivitet (...) er «bekjempelse av religion» i forarbeidenes forstand.»
 - *Tingrettens tolkning er ikke forankret i forarbeidene*
 - Det er ikke holdepunkter i forarbeidene for å si at *religionskritikk* er «bekjempelse» av religion.
 - Forarbeidene har ingen vurderinger av forholdet mellom religionskritikk og bekjempelse, og de gir heller ikke eksempler på handlinger som er bekjempelse.
- Oslo Byrett 17. november 1983. Hedningsamfunnet mot Staten. **JU 73**
 - «...motarbeidelse av kristne organisasjoner som statskirken også en motarbeidelse av det kristne livssyn» **JU 79**
 - Åpenbar feil lovanvendelse.
- *Vanlig språkbruk om bekjempelse*
 - Nedkjempelse, i den hensikt at noe blir borte for bestandig.
- Tingretten ser helt bort fra at religionskritikk kan være livssynsutøvelse
- *Ateistenes religionskritikk er selektiv og alltid en indirekte følge human-etiske aktiviteter.*

- Ateistene avviser at den selektive religionskritikk som den framfører i samfunnsdebatten er hovedsaken. Religionskritikken framføres alltid i en kontekst, der human-etiske formål er hovedsaken.
 - Eksempler:
 - ✓ Et møte med forberedte innlegg og debatt om kvinners rettigheter i islamske samfunn. Søkelyset settes på menneskerettighetsbrudd. Indirekte kritikk av en islamsk praksis, men først og fremst debatt om sentrale etiske spørsmål og menneskerettigheter (human-etikk).
 - ✓ Samme argumentasjon kan brukes om nobelkomiteens utdeling av fredsprisen i 2023, som ble utdelt til den fengslede kvinnesaksforkjemperen i Iran, Narges Mohammadi. Formålet er å sette søkelys på menneskerettsbrudd. Islam-kritikken er bare en bivirkning.

5.3. Forholdet mellom ordlyd og forarbeider

- Ateistene trakk i tingretten fram RT-1993-1018 **JU 84** som argument for lojalitet mot ordlyden. Siste setning av avsnitt 50:
 - «Hadde det vært meningen å oppheve den grunnleggende regel (...) uten at dette framgår av lovteksten, måtte det iallfall kreves at dette kom til uttrykk i lovforarbeidene på en *utvetydig* (min kursiv) måte.» **JU 85**
 - Forarbeidene er uklare og tvetydige om «bekjempelse av religion». Det gis ikke eksempler eller nærmere forklaringer. Det er ikke vanlig å bruke ordet *kritikk* hvis man i virkeligheten mener *bekjempelse*.
- Statens anketilsvar side 3 **738 - øverst**
 - «klare forarbeidsuttalelser ikke kan bortfortolkes under henvisning til uttalelser om lovens formål».
 - Forarbeidenes uttalelser om bekjempelse er ikke «klare».
 - Uriktig lovanvendelse å se mangfoldsargumentene (formålsbetraktninger) og bekjempelsesargumentene som to konkurrerende forarbeidsuttalelser der den ene «bortfortolker den andre».
 - Sprikende argumentkilder skal forsøkes harmonisert. Om harmonisering av rettskildefaktorer: Torstein Eckhoff Rettskildelære utg. 1980, s 270. **JU 123**
 - innskrenkende tolkning av *bekjempelse av religion*

- ordlydslojal tolkning av lovteksten.

5.4. Forarbeidene om behovet for innholdskontroll

- Forarbeidene til trossamfunnsloven drøfter spørsmål om innholdskontroll under avsnitt 6.1.2 Aktivt støttende. Her uttales: **JU 47**
 - «En annen innvending som ble tatt opp, var faren for inngrep i tros- og livssynssamfunnens autonomi, men flertallet mente at det generelt ville være rimelig å kombinere støtte med en viss form for kontroll. Flertallet pekte dessuten på at offentlige midler kunne bli brukt til å finansiere, og dermed legitimere, holdninger og praksiser som oppfattes som problematiske. Dette tilsier, ifølge flertallet, at **det bør være visse grenser for støtteverdig virksomhet, men flertallet fremholdt samtidig at staten i et åpent og pluralistisk samfunn ikke fullt ut kan sikre at offentlige midler ikke blir anvendt til ulike forhold og aktiviteter som det vil være delte meninger om.** (Vår kursivering)»
- Ateistene tolker forarbeidene her slik at det skal tilstrebes takhøyde og lav terskel for støtteverdig virksomhet.
- **Mangfoldsargumentet skal ha stor vekt, og bekjempelsesargumentet skal forbeholdes grove krenkelser.**

5.5. Departementet om bekjempelse av religion

- Departementets begrunnelse for avslag (Avslagsbrevet side 8 – 9) **476 - 477**
 - «Ateistene anfører i klagen at saklig religionskritikk ikke er bekjempelse av religion. Hva som menes med å *bekjempe* religion eller livssyn, utdypes ikke i de ovennevnte forarbeidene. **Etter vanlig språkbruk er det etter vårt syn klart at religionskritikk – både av saklig og usaklig art - kan være en form for bekjempelse av religion.** Sammenslutninger for religionskritikk er etter vår vurdering ikke å anse som livssynssamfunn i trossamfunnslovens forstand, uavhengig av religionskritikkens saklighetsgrad.

5.6. Statens tilsvaer

- *Tilsvaret til tingretten (side 6)* **664**
 - «Ateistene mener videre at de ikke driver «bekjempelse av religion» slik forarbeidene tar sikte på og mener BFDs tolkning i praksis innebærer at «nesten ethvert livssynssamfunn som kritiserer religion ikke fortjener statsstøtte». Staten er ikke enig i denne framstillingen. **Religionskritikk kan innta mange former. Langt fra all religionskritikk vil innebære bekjempelse av religion, men sammenslutninger som har religionskritikk som sin hovedaktivitet, vil etter statens syn rammes av uttalelsene i forarbeidene. Slik staten ser det har Ateistene en slik religionskritisk profil at bekjempelse av religion fremstår som hovedaktiviteten.»**
 - Oppfatningen av religionskritikk som bekjempelse er her betydelig dempet: «langt fra all religionskritikk vil innebære bekjempelse av ...»

- **Anketilsvaret (side 3) 738**
 - «Det er etter statens syn klart at selv om Ateistene også henviser til humanistiske verdier i virksomheten sin, gjøres dette gjennomgående innenfor en ramme der religion formidles som et onde, og der det forutsettes at betydningen av religion må reduseres.»
 - Er det virkelig statens syn at livssynsoppfatninger som mener at religion er et onde ikke er støtteverdige?
 - Spørsmålet om religion er et onde, er et omfattende, nyansert og nokså komplisert spørsmål.

5.7. Ateistenes syn

- Ateistene ser statens posisjon i spørsmålet om tolkningen av bekjempelse, som en glideflukt.
 - Flukten starter med: *enhver religionskritikk, saklig eller usaklig, er å anse som bekjempelse.*
 - Modereres overfor tingretten: *langt fra all religionskritikk er bekjempelse, men Ateistenes kritikk er bekjempelse.*
 - Modereres ytterligere i anketilsvaret: *religion (som) gjennomgående formidles som et onde*, er bekjempelse.
- Spørsmål om Ateistene oppfatter religion som et onde, er irrelevant for saken. Innholdskontroll i strid med forarbeidene.
- Det bør likevel ikke overraske noen at en ateistisk sammenslutning som Ateistene kan mene at visse former for religiøs praksis er et onde, for eksempel i debatten om demonutdrivelser av barn.
- Ateistene kritiserer imidlertid ikke vesentlige sider ved religiøs praksis som er knyttet til brorskap og nestekjærlighet, og omsorg for mennesker i livskriser.
- Ateistene minner om at de er for tros- og livssynsfrihet i et pluralistisk samfunn.

6. Bevisbedømmelsen – konkret vurdering

6.1. Innledende bemerkninger om tingrettens bevisbedømmelse

- Tingretten har praktisk talt ikke vurdert den rettslige betydningen av de bevis som Ateistene har lagt fram om utøvelse av sitt livssyn.
- Tingretten uttaler på side 7: **702**
 - Retten er etter den samlede bevisførselen kommet til at religionskritikk er Ateistenes hovedaktivitet. Retten viser til partenes gjennomgang av Ateistenes arbeidsprogram,

arrangementer og publikasjoner, og Ateistenes partsforklaring. Slik retten oppfattet Ateistene er dette heller ikke bestridt.

- Tingretten på side 6 (andre avsnitt under Oppsummering) **701**: om en sammenslutning er et livssynsamfunn
 - «beror på en konkret vurdering, med utgangspunkt i sammenslutningens aktiviteter, som må kunne knyttes til en livsoppfatning. Retten skal være tilbakeholden i sin prøving av livssynets innhold.»
- Ateistene er enig i uttalelsen, men oppfatter at tingretten ikke har gjort som den selv sier. Dommen har ingen konkrete vurderinger av ateistenes aktiviteter.
- Tingretten har i virkeligheten størst søkelys mot innhold, og ikke mot utøvende aktiviteter, til tross for at den selv sier det motsatte.
- Ateistene ønsker at retten tar for seg aktivitet for aktivitet og vurderer tilknytningen til Ateistenes livssyn, for deretter å gjøre en samlet vurdering.

6.2. Ateistenes aktiviteter

- **Samarbeidsmøte med Human-etisk Forbund. 8 – 14**
 - Clarion Hotel Oslo 15. november. Fellesmøte mellom Human-etisk Forbund og Ateistene. Over 100 deltakere. Budsjett over 100 000 kroner.
 - Møtet ble i HEFs medlemsblad «Fri tanke» forhåndsomtalt arrangementet:
- Søkelys på menneskerettsbrudd mot kvinner i islamske samfunn. Både Ateistene og HEF ser møtet som et eksempel på utøvelse av human-etikk.
- Nobels fredspris ble i 2023 tildelt til den fengslede aktivisten Narges Mohammadi. Dette styrker Ateistenes oppfatning av at møtet i Oslo dreide seg om utøvelse av et human-etisk livssyn. Nobelkomiteens hovedbudskap var menneskerettsbrudd, ikke islamkritikk.
- I en konkret vurdering av dette møtet er det ikke lett å se at religionskritikk skulle være hovedaktiviteten. Møtet var livssynsutøvelse for både HEF og Ateistene.
- Debattmøtet samsvarer med forarbeidenes beskrivelse: «sammenkomster for utøvelse eller utvikling av tro eller livssyn gjennom møter ...»
- Debattmøtet kan knyttes til «menneskets plass i tilværelsen og sentrale etiske spørsmål».

- **Debattmøte og bokpresentasjon – demonutdrivelser av barn 15**
- Møte i Litteraturhuset 30. november 2019. Anders Torp innledet til debatt ved å presentere sin bok *Jessussoldaten* der han beskriver sine opplevelser som barn. Det var ca. 40 personer til stede.
 - Fra innbydelsen til møtet, siteres:
 - Som pastorsønn i en pinsekarismatisk menighet ble hans barndom preget av grove krenkelser av både fysisk og psykisk art, i Guds navn. Som ung voksen brøt han med menigheten, stod offentlig frem med sin historie og konfronterte sin far med hendelsene. Med sitt store mot og sin saklighet er han et forbilde for alle som er opptatt av barns rettigheter.
- Ateistene ser sterk sosial kontroll over barn som et brudd på barns rettigheter, og at demonutdrivelser av barn kan skade dem for livet.
 - **98 – 99** Ateistene reiste en debatt på slutten av 1970-årene om statskirken og norske presters praksis med demonutdrivelser. Det skapte sterke reaksjoner, og Ateistene fikk folket og helsedirektør Mørk på sin side. Kilde: Even Gran: *Hedningsamfunnets historie*.
 - Demonutdrivelse er fortsatt en problemstilling som for ikke så lenge siden ble aktualisert av Kongens kommende svigersønn Durek Verret som hevdet at vesener i barns kropp kunne fjernes med å stirre dem inn i øynene.
 - Jehovas Vitner mot Staten (ikke rettskraftig). Fratas registrering og rett til støtte på grunn av sosial kontroll som alvorlig krenket andres rettigheter og friheter, jf. trossamfunnsloven § 4, jf. § 6.
- Ateistene ser det som livssynutøvelse å konfrontere de som hevder at demoner eksisterer. Ateistenes syn er en naturlig følge av et grunnsyn om at Gud ikke eksisterer og på sentrale etiske spørsmål.
- **Ateistprisen 342**
- Gjennom prisen *Årets Ateist* ønsker organisasjonen Ateistene å hedre mennesker som har gjort en særlig innsats for ateisme og menneskerettigheter. Oslos varaordfører, Kamzy Guaratnam delte ut prisen for 2020 til Anders Torp på vegne av Ateistene under en tilstelning på Restaurant Raadhuset i Oslo.
 - Markeringen var en «sammenkomst for utøvelse eller utvikling gjennom møter ...», slik forarbeidene beskriver utøvelse av livssyn.
 - Tilknytning til Ateistenes livsoppfatning om at verken Gud eller demoner finnes.
- **Oslo kulturnatt 376**

- Oslo kulturnatt er et arrangement i Oslo kommunes regi. Ateistene har deltatt hvert år siden starten i 2019 med en stand på Egertorget. Publikum kommer og går – kjøper vafler eller bøker, lytter på talere, musikk og diskusjoner. Det blir bygget en scene, og i 2020 spilte Tramteaterets kunstneriske innslag en stor rolle i arrangementet. Et slikt arrangement har et budsjett på ca. 50 000 kroner.
 - Arrangementet er først og fremst «... misjonering, eller annen form for rekrutteringsarbeid».
 - Hovedsaken er å spre Ateistenes budskap, ikke å «bekjempelse av religion».

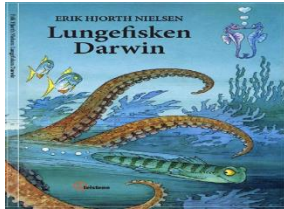
- **Debattmøtet Muhammed var et menneske 635**
 - Møtet ble arrangert av Ateistene og fant sted 8. november 2022 med ulike livssyn representert i debattpanelet og ca. 50 deltakere.
 - Paneldeltakerne var
 - Lily Bandehy, forfatter. (Ateisme)
 - Basin Ghozlan, Rabitamoskeen (Islam)
 - Halvor Tjønn, historiker og forfatter. (Kristendom)
 - Hensikten med møtet var å belyse hvordan ulike trosretninger kan leve sammen i et pluralistisk samfunn.
 - Ateistenes vedtekter § 2 presiserer at Ateistene er for tros- og livssynsfrihet for alle.
 - Møtet er en «sammenkomst for utøvelse eller utvikling av tro- eller livssyn gjennom møter ...»
 - Knyttes til Ateistenes livssynoppfatning

- **Ateistdagen 23 mars 36**
 - Ateistenes dag markeres den 23. mars over hele verden. Både Human-etisk Forbund og Ateistene markerer dagen. Ateistene markerer med innslag på sin hjemmeside. Det gjøres et filmopptak av en samtale.
 - Forarbeidenes særmerknader til § 1 presiserer at utøvende aktiviteter må kunne knyttes til en livssynsoppfatning, og at det i denne vurderingen skal legges vekt på om livsoppfatningen har vært praktisert lenge *i andre livssynssamfunn, i andre land*.
 - Ateistdagen markeres i svært mange land, noe som viser at ateisme er en global bevegelse.

- **Darwindagen 34**
 - Den 12. februar 1809 ble Charles Darwin født, og på denne datoen har det blitt tradisjon ved universiteter verden over å feire ikke bare en av verdens viktigste vitenskapsmenn, men også vitenskapen, rasjonaliteten og humanismen i vid forstand. Ateistene ønsker å bidra til denne feiringen hvert år.

- Selv om evolusjonsteori langt på vei er anerkjent vitenskap innenfor realfagene, er den fortsatt grunnlag for verdispørsmål knyttet til menneskenes tilblivelse, eksistens og fortsatte utvikling.

- **Lungefisken Darwin – en barnebok 16**

- Barnebok om en fisk som unngikk sine fiender i havet ved å flykte opp på land. Boka forteller at alle pattedyr på jorda stammer fra denne fisken, og er derfor en skapelsesberetning om menneskenes tilblivelse og eksistens.
- Human-etisk Forbund ser også produksjonen og salget av denne boka som livssynsutøvelse, og har derfor støttet prosjektet med kr 100 000.
- Ateistene deler ikke statens syn når den hevder at dette bare er en form for formidling av naturvitenskap uten tilknytning til en livsoppfatning.
 - Utviklingslæren formidles i denne boka i lys av en ateistisk livssynsoppfatning, og er «misjonering eller annet rekrutteringsarbeid»
 - Boka handler om «menneskets plass i tilværelsen».

- **Barnebok om Lucy**

- Ateistene har også tatt initiativet til å utgi en tilsvarende barnebok – om Lucy – som er betegnelsen på en liten menneskeliknende ape som levde i Ethiopia for 3,2 millioner år siden. Prosjektet har ennå ikke latt seg realisere.

- **Uformelle møter 350**

- Ateistene kunne dokumentere for tingretten at Ateistene hadde hatt minst 22 uformelle møter. Per i dag er det enda flere. Dette er uformelle sammenkomster der medlemmene kommer sammen for å snakke om hva de måtte ha på hjertet.

7. Sammenfatning av feil og feilvurderinger i tingrettens dom 696

7.1. Feil nr.1 Mangelfull vurdering av om Ateistenes aktiviteter, enkeltvis og samlet, er livssynsutøvelse

- Tingrettens dom, fjerde avsnitt under «Konkret vurdering» på side 7- **702**:

- «Retten er etter den samlede bevisførselen kommet til at religionskritikk er Ateistenes hovedaktivitet. Retten viser til Ateistenes arbeidsprogram, arrangementer og publikasjoner, og Ateistenes partsforklaring».
- Tingretten skiller ikke klart mellom innhold og utøvelse. *Arrangementene* viser utøvelse. Arbeidsprogrammet belyser *innholdet* i Ateistenes livsoppfatning.
- Tingretten har ikke på noe sted gått nærmere inn på Ateistenes arrangementer og vurdert dem i forhold til tilknytningsvilkåret og mangfoldsvilkåret.
- Arrangementene gir *ikke* et bilde av å være *hovedsakelig religionskritikk* som reiser seg til bekjempelse av religion. De bærer preg av human-etikk.

7.2. **Feil nr. 2. Retten hevder at Ateistene ikke bestrider at religionskritikk er deres hovedaktivitet**

- Ateistene kjenner seg ikke igjen når retten hevder å ha oppfattet Ateistene dithen at de ikke bestrider å ha religionskritikk som hovedaktivitet.
 - Tingrettens dom side 7, tredje siste avsnitt, siste setning: **702**
 - «Slik retten oppfattet Ateistene, er dette heller *ikke bestridt*».
- Ateistenes hovedaktivitet er human-etikk, ikke religionskritikk.
- Ateistene forsøkte å formidle til tingretten at de bare kritiserer religion i den grad den utøves i strid med menneskerettigheter.
- Ateistene kritiserer normalt ikke vanlig religionsutøvelse og ikke utøvelse som kan knyttes til religionens brorskapstanke og nestekjærlighet.
- Ateistenes bestridelse er årsaken til at de nå befinner seg i lagmannsretten.

7.3 **Feil nr. 3 Styrke og beskytte tros- og livssynsfriheten for *alle* 702**

- Tingretten viser til St.meld nr. 17 (2007-2008) side 15 som presiserer at tros- og livssynsfrihet også innebærer rett til å argumentere mot andre tros- eller livssynsoppfatning (religionskritikk)
- Men:
 - Når retten likevel har kommet til at Ateistenes aktiviteter i form av religionskritikk ikke er å anse som utøvelse av livssyn i trossamfunnslovens forstand, har den lagt **avgjørende vekt på at formålet med trossamfunnsloven er å styrke og beskytte tros- og livssynsfriheten gjennom å aktivt understøtte *alle* (Vår kursiv) tros- og livssynssamfunn.**
- *Alle?*
- Det er uforståelig og uklart hvorfor retten bruker ordet «alle» i en begrunnelse for å holde Ateistene utenfor støtteordningen.
- Tingrettens uklare og vage begrunnelse har hatt «avgjørende vekt» for dommens resultat.

- Dersom retten mener at Ateistenes aktiviteter er til hinder for tros- eller livssynsfriheten til andre tros- eller livssynssamfunn, bør den si dette klart og tydelig slik at argumentasjonen blir angripelig.

7.4 Feil nr. 4 Retten legger til grunn at *religionskritikk som hovedaktivitet* er «bekjempelse av religion» i forarbeidenes forstand.

- Tingrettens dom side 7, nederste avsnitt, tredje og fjerde setning: **702**
 - Dersom tilskuddene til tros- og livssynssamfunn også skal fordeles på sammenslutninger som hovedsakelig framfører religionskritikk, vil det kunne uthule ordningen. Retten finner derfor at i de tilfeller en sammenslutning har religionskritikk som hovedaktivitet – slik retten har kommet til at tilfellet er for Ateistene – anses dette for å være «bekjempelse av religion» i forarbeidenes forstand.
- *Bekjempelse av religion* **703**
 - Retten anvender loven feil når den skriver at «hovedsakelig religionskritikk» kan betegnes som «bekjempelse av religion» i forarbeidenes forstand. Verken loven eller forarbeidene uttrykker at religionskritikk uten videre kan regnes som bekjempelse av religion.
 - Religionskritikkens tilknytning til en livsoppfatning avgjør.
 - Ateistene *bekjemper* ikke religion, men kritiserer tros- eller livssyn som utøves i strid med menneskerettigheter. Slik kritikk er utøvelse av livssyn.

7.5 Feil nr. 5. Retten hevder at trossamfunnsloven § 6 er uten betydning **703**

- Tingrettens dom side 8:
 - «At Ateistenes aktiviteter i form av religionskritikk ikke rammes av trossamfunnsloven § 6, er uten betydning for rettens vurdering av om Ateistene utgjør et livssynssamfunn i trossamfunnslovens forstand. Retten viser til at bestemmelsen regulerer grunnlag for å nekte tilskudd til allerede registrerte tros- og livssynssamfunn, og det er ikke rettskildemessige holdepunkter for at trossamfunnsloven §§ 1 og 6 dekker samme forhold.»
- Rettens feil består i å utelate § 4 tredje ledd:
 - «Tros- eller livssynssamfunn kan nektes registrering, eller registreringen kan trekkes tilbake, dersom ett eller flere av vilkårene for å nekte tilskudd i § 6 er oppfylt.»
- Regelen er derfor at *alvorlige krenkelser av andres rettigheter og friheter* gir grunnlag for å nekte registrering.

- Enighet om at en slik regel ikke treffer Ateistenes aktiviteter.

7.6 Feil nr. 6. Retten har ikke kommentert, og antakelig sett bort fra RT-1993-1018 **JU 84**

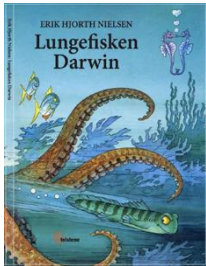
- Ateistene anførte ovenfor tingretten RT-1993-1018 som argument for at det skal mye til for at uttalelser i forarbeidene kan sette en naturlig språklig forståelse av en lovtekst til side. Det vises til dommens avsnitt 50.
- Budskapet i RT-1993-1018: *Vesentlige begrensninger i en regel som ikke framgår av lovteksten krever utvetydige uttalelser i forarbeidene.*
 - Forarbeidenes uttalelser om «bekjempelse» er tvetydige. De sier ingenting om forholdet mellom religionskritikk og bekjempelse.
 - Staten tar feil når den i anketilsvaret (øverst, side 3) karakteriserer forarbeidenes uttalelse om bekjempelse av religion som «klare». **738**

7.7 Feil nr. 7. Retten har misforstått anførsler om at ateisme har utviklet kristendommen i en mer human retning Tingretten går utenfor partenes påstandsr grunnlag, jf. tvisteloven § 11-2.

- Tingretten i tredje hele avsnitt på side 8: **703**
 - Ateistene pekte på at deres aktivitet i form av religionskritikk har bidratt til å utvikle kristendommen i en mer human retning. Slik retten forstår rettskildebildet, er det imidlertid utvikling av **eget livssyn** som står sentralt i vurderingen av om en sammenslutning er å anse som et livssynssamfunn i trossamfunnslovens forstand. Retten viser til forarbeidene til trossamfunnsloven og den opphevede lov om tilskot til livssynssamfunn, der det trekkes fram henholdsvis «utøvelse eller utvikling av livssyn» og «forsøk på å systematisere og videreutvikle» medlemmenes felles livssyn. **Ateistene har ikke sannsynliggjort for retten at så er tilfellet.**
- Ateistene forsøkte å formidle til tingretten at ateistiske idestrømninger har bidratt til å utvikle kristendommen i en mer human retning. Anførselen var knyttet til forarbeidenes begrunnelser for «En aktivt støttende tros- og livssynspolitik». Det vises til Prop- 130L (2018-2019) avsnitt 6.1 og 6.2. **JU 46**
 - Eksempler: Samboerskap, likekjønnet ekteskap. enslige mødre, barn utenfor ekteskap, homofili, demonutdrivelser osv.
- Tingrettens uttalelser om «utvikling av *eget livssyn*» viser at Ateistene argumentasjon ikke ble forstått.

- Spørsmålet om egenutvikling ble verken drøftet eller påberopt som påstandsgrunnlag av noen av partene i tingretten.
- Retten går her utenfor partenes påstandsgrunnlag, jf. tvisteloven § 11-2.
- Ateistene reagerer på at tingretten har lagt vekt på «bevisføring og argumentasjon» som ikke fant sted.

7.8 Feil nr.8 Formidling av evolusjonslæren er ikke utøvelse av livssyn 703

Prosjektet Lungefisken Darwin - et samarbeidsprosjekt mellom HEF og Ateistene.

- Tingretten fjerde hele avsnitt på side 8: 703
 - Det ble for retten også framholdt at Ateistene i sin religionskritikk og aktiviteter for øvrig sprer budskapet om utviklingslæren og humanistiske verdier, som er knyttet til Ateistenes livssynsoppfatning. Retten fikk blant annet framlagt utdrag fra boka «Lungefisken Darwin» og eksempler på arrangementer Ateistene har stått for og deltatt i. Retten står tilbake fra å vurdere innholdet i Ateistenes livssyn. I lys av forarbeidene finner retten at aktiviteter i form av formidling av utviklingslæren ikke anses som utøvelse av livssyn i trossamfunnslovens forstand.
- Tingretten siterer på side 6. (Fra Ot.prp. nr. 59 (1980-81) side 9). 701
 - Et livssyn kjennetegnes først og fremst ved to forskjellige forhold. For det første at det tar opp de mer sentrale spørsmål knyttet til menneskelivet. De religiøse samfunnene, iallfall de kristne, vil gjerne knytte dette til Guds eksistens. De ikke-religiøse livssyn vil søke andre veger.
- «Guds eksistens», eller «søke andre veger». Uklart hva forarbeidene sikter til med formuleringen «andre veger». Evolusjonslæren er Ateistenes fundament for «andre veger».
- Evolusjonslæren står fortsatt i et motsetningsforhold til religiøse forklaringer. Naturvitenskap eller Gud fortsetter å være et av de største verdispørsmål noensinne.
- Tingretten uttaler «i lys av forarbeidene». Ateistene har imidlertid ikke funnet uttalelser i forarbeidene som kan tas til inntekt for at formidling av evolusjonslære ikke er livssynsutøvelse.

- Misjonerings- og rekrutteringsvirksomhet. Spredning av budskapet om evolusjonslæren i en livssyns-kontekst tilfredstiller alle forarbeidenes vilkår for å være livssynsutøvelse.
- I BFDs avgjørelse om å godkjenne Holistene ble det lagt vekt på sammenslutningens egen oppfatning av å være et livssynssamfunn-

7.9 Feil nr. 9. Spredning av humanistiske verdier 703

- Om begrepet humanisme, se blant annet 5
- Tingretten side 8, fjerde hele avsnitt, de to siste setningene:
 - «Retten legger til grunn at aktivitet i form av å spre budskap om humanistiske verdier kan være livssynsutøvelse i lovens forstand. Når dette likevel ikke gis avgjørende betydning i favør av Ateistene, er det fordi det framgikk av bevisførselen for retten at dette utgjorde en svært liten del av Ateistenes samlede aktiviteter.»
- Ateistenes utøvende aktiviteter (arrangementer) sprer alltid humanistiske verdier.

7.10 Feil nr. 10. I hovedsak preg av politisk og humanitært arbeid 703

- Tingretten side 8, fjerde hele avsnitt:
 - «Det er rettens vurdering at Ateistenes aktiviteter i hovedsak bærer preg av *politisk og humanitært arbeid (Vår kursivering)*. Retten viser særlig til Ateistenes program, der det blant annet tas stilling til en rekke lovbestemmelse, og til Ateistenes støtte og bistand blant annet til personer som har brutt ut av religiøse miljøer og personer som søker asyl med grunnlag i at de ikke er troende. Selv om slike aktiviteter kan sies å springe ut av en ateistisk humanisme, faller denne formen for aktiviteter utenfor trossamfunnslovens definisjon av tros- og livssynssamfunn. Retten viser her til lovforarbeidene.»
- Særmerknadene til trossamfunnsloven § 1, som er sitert på side 5 i dommen, uttaler: 700
 - «Sammenslutninger som i hovedsak driver politisk, humanitær (...) virksomhet, faller utenfor definisjonen (*av livssynssamfunn, vår anm.*)
- *Humanitær virksomhet*
 - Ateistene driver i *hovedsak ikke* humanitært arbeid.
 - I et par tilfeller: støttet en familie og en enkeltperson med klær og økonomisk støtte til juridisk bistand.
 - Mange trossamfunn driver humanitært arbeid i stort omfang, for eksempel Frelsesarmeen, men det endrer ikke sammenslutningens karakter av å være et trossamfunn.

- Humanitær virksomhet kan knyttes til en livsoppfatning om sentrale etiske spørsmål, og om menneskets plass i tilværelsen.
- *Politisk virksomhet*
 - Ateistene er et livssynssamfunn som engasjerer seg i politiske verdispørsmål. Det gjør ikke Ateistene til et politisk parti eller til en politisk interesseorganisasjon. Ateistene har synspunkter på politiske verdispørsmål som knytter seg til et helhetlig syn på menneskenes tilblivelse og plass i tilværelsen, og til sentrale etiske spørsmål.
 - Ateistenes program, der det blant annet tas stilling til en rekke lovbestemmelser. **372**
 - Det er naturlig for en ateistisk sammenslutning å ha synspunkter på bestemmelser i Grunnloven som regulerer spørsmål om tro eller livssyn.
 - Eksempel: Grunnloven § 4 om Kongens bekjennelsesplikt til den evangelisk lutherske religion.
- Engasjement i politiske verdispørsmål kan ikke frata Ateistene karakteren av å være et livssynssamfunn.
- *Hovedsakelig*
 - Ateistene driver under enhver omstendighet verken med humanitært arbeid eller politisk virksomhet *som hovedsak*. Det er ikke grunnlag i forarbeidene for å si som tingretten, at denne «formen for aktiviteter» faller utenfor definisjonen av livssynsutøvelse, så lenge de ikke er hovedsaken.

8. Påstand

Ateistene nedlegger slik påstand:

- 1) Statens avslag på Ateistenes søknad om registrering som livssynssamfunn etter trossamfunnsloven, er ugyldig.
- 2) Ateistene tilkjennes erstatning for sakskostnader for lagmannsretten.
- 3) Subsidiært: Ateistene har ikke saksomkostningsansvar for staten.

Oslo den 12.3.2024

Hasse Bergstrøm

Rettsjelper